

MARZANNA KAROLCZUK
MARC RUIZ-ZORRILLA CRUZATE

OBRAZ ROSJI W JĘZYKOWEJ ŚWIADOMOŚCI HISZPAŃSKICH STUDENTÓW

WPROWADZENIE

Głównym kierunkiem europejskiej polityki językowej promowanej przez Komisję Europejską jest skuteczne rozwijanie różnorodności językowej na terenie państw unijnych. Zaleca się, aby każdy Europejczyk znał co najmniej dwa języki obce, a ich naukę rozpoczął od najmłodszych lat. Wymienianych jest wiele korzyści z wielojęzyczności obywateli państw członkowskich UE: znajomość różnych języków obcych sprzyja poprawie konkurencyjności unijnej gospodarki, mobilności wykwalifikowanych pracowników, porozumieniu między kulturami i ludźmi.

Od przeprowadzonej w 1990 roku reformy edukacji w Hiszpanii nauczanie języków obcych w tym kraju było związane z jasnym celem: miało przyczynić się do umacniania wielojęzycznej i wielokulturowej Europy (Villacañas de Castro 383)¹. Obecnie nauka języka obcego często rozpoczyna się już od trzeciego roku

Dr hab. MARZANNA KAROLCZUK, prof. UWB – Uniwersytet w Białymstoku, Katedra Językoznawstwa Slawistycznego, Zakład Językoznawstwa Interkulturowego i Glottodydaktyki; e-mail: m.karolczuk@uwb.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3457-4910>.

Dr MARC RUIZ-ZORRILLA CRUZATE – Universitat de Barcelona, Facultat de Filologia i Comunicació Departament de Llengües i Literatures Modernes i d'Estudis Anglesos, Secció d'Estudis Eslaus; e-mail: m.ruizzorrilla@ub.edu; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6330-0161>.

¹ Nauczanie języka obcego w Hiszpanii jako przedmiotu objętego programem nauczania sięga XVIII w. i dotyczyło języka francuskiego jako języka sąsiedniego narodu, z którym łączyły Hiszpanię specyficzne relacje polityczne, ale także jako nośnika szeroko rozumianej kultury i nauki (Díaz-Corrales 124). Potrzeba zdobywania wiedzy specjalistycznej z zakresu nawigacji, inżynierii, administracji czy rolnictwa wpłynęła na zainteresowanie również językiem angielskim. Oba języki obce nie były nauczane jako cel sam w sobie, ale jako społeczny znak kultury i rozwoju. W kolejnych stuleciach interesowano się również nauką języka niemieckiego. Podejmowane były próby przeprowadzenia reformy edukacji, która miała zdefiniować cel kształcenia językowego jako środka

życia, a jej celem jest kształtowanie pozytywnych postaw wobec języka ojczystego uczniów oraz wobec innych kultur i języków. Pierwszy język obcy nauczany jest na wszystkich etapach edukacji w szkolnictwie zinstytucjonalizowanym. W szkole podstawowej celem kształcenia językowego jest rozwijanie kompetencji komunikacyjnej, która pozwoli na wyrażanie i rozumienie prostych komunikatów oraz funkcjonowanie w codziennych sytuacjach w co najmniej jednym języku obcym. W szkole średniej uczniowie w Hiszpanii mogą dodatkowo wybrać drugi język obcy jako przedmiot fakultatywny lub jako obowiązkowy na etapie maturalnym. Na tym etapie edukacyjnym, podobnie jak w szkolnictwie wyższym, nauczanie języka obcego jest ukierunkowane na rozwój wszystkich sprawności językowych (rozumienie, mówienie, czytanie ze zrozumieniem i pisanie) oraz na poznanie innych kultur, a tym samym lepsze ich zrozumienie i rozwijanie postawy przejawiającej się w wyrażaniu szacunku wobec innych ludzi. W kształceniu zawodowym podkreśla się związek między znajomością języków a rynkiem pracy, ze szczególnym uwzględnieniem sektora obejmującego hotelarstwo i turystykę (Muñoz Zayas 64-66). Według danych statystycznych Ministerstwa Edukacji i Kształcenia Zawodowego pierwszym językiem obcym nauczonym w Hiszpanii na wszystkich etapach edukacji jest najczęściej język angielski, a drugim językiem obcym, obowiązkowym lub fakultatywnym, język francuski i – dużo rzadziej – niemiecki. Dominacja tych języków w kształceniu formalnym jest tak duża, że w publikowanych statystykach wszystkie pozostałe języki ujmowane są jako „inne języki obce”. Dotyczy to również interesującego nas języka rosyjskiego. Jako przykład popularności poszczególnych języków obcych w Hiszpanii mogą posłużyć dane statystyczne dotyczące nauki w szkołach językowych. I tak, w latach 2018-2019 języka angielskiego uczyło się 25 0902 uczniów, języka francuskiego – 53 070, języka niemieckiego – 32 424, a języka rosyjskiego – 2074 (Ministerio de Educación y Formación Profesional).

Na Wydziale Filologii i Komunikacji Uniwersytetu Barcelońskiego studenci mają możliwość realizacji klasycznych programów filologicznych, a tym samym zgłębiania wiedzy, rozwijania umiejętności oraz kompetencji z zakresu literatury, kultury i języka angielskiego, francuskiego, hiszpańskiego, czy też arabskiego i hebrajskiego. Natomiast język, kultura i literatura rosyjska w połączeniu z innym językiem nowożytnym są proponowane jako możliwa specjalizacja w ramach

komunikacji i otwartości na zewnątrz. Jednak w XIX wieku i sporej części XX (w niektórych przypadkach także w XXI wieku) nauczanie języków obcych ogromnie ucierpiało z powodu trudności w sprostaniu standardom narzuconym przez własne przepisy, braku wykwalifikowanych nauczycieli, czy też ze względu na sytuację polityczną w kraju (Villacañas de Castro 384-97).

kierunku język i literatura nowożytna. W kontekście dalszych rozważań o wiedzy kulturowej w kształceniu językowym, warto wspomnieć, że na stronie internetowej wspomnianego kierunku młodzi ludzie odnajdą informację, że po jego ukończeniu mogą podjąć pracę w takich obszarach, jak edukacja, redakcja i korekta tekstów, w tym pod kątem językowym i kulturowym, mediacja językowa i kulturowa, zarządzanie kulturowe, tłumaczenie, krytyka literacka, uczenie się dorosłych przez całe życie.

Celem artykułu jest podjęcie refleksji na temat znaczenia wiedzy w postrzeganiu określonych grup narodowych oraz prezentacja wyników z badania empirycznego przeprowadzonego wśród młodych Hiszpanów studiujących język rosyjski na Uniwersytecie Barcelońskim.

1. WIEDZA A KSZTAŁTOWANIE OBRAZU OBCEGO KRAJU I JEGO MIESZKAŃCÓW

Wiedza rozumiana jest jako efekt poznawania rzeczywistości, właściwe jej odzwierciedlenie w świadomości człowieka w postaci idei, sądów, wniosków (Azimow i Szczukin 84). To repozytorium informacji zdobywane jest tak w procesie rozwoju człowieka, jak i w trakcie kształcenia formalnego, a następnie przechowywane w pamięci i wydobywane w momencie, kiedy jednostka odwołuje się do doświadczeń z przeszłości (Ciepiela 114). Z psychologicznego punktu widzenia jest systemem informacji osadzonym w strukturach pamięci długotrwałej, złożonym głównie z pojęć i powiązań między nimi (Chlewiński 124). Cechą charakterystyczną pamięci długotrwałej jest jej teoretycznie nieograniczona pojemność oraz nieograniczony czas przechowywania informacji w życiu jednostki. To, czy trafi ona do pamięci trwałej, zależy m.in. od emocji, które towarzyszą rozwojowi i nauce formalnej, rodzaju treści, jej powiązań z wiedzą już posiadaną, rozumieniem ich, częstością powtórzeń (Figarski 106-9; Dźwierżyńska 55-59).

Wiedza, obok emocji, stanowi podstawę, na której budowany jest obraz obcego kraju i jego mieszkańców. Może to być wiedza pozyskana poprzez bezpośrednie, osobiste kontakty z przedstawicielami innej kultury lub kontakt pośredni, tj. na podstawie informacji zdobytych z drugiej ręki. Pierwszy przypadek należy zaliczyć do najbardziej rzetelnych źródeł poznawania innej, szeroko rozumianej, kultury. Zapośredniczone doświadczenia, które wpływają na kształtowanie wiedzy o kraju i narodzie to m.in. instytucje edukacyjne oraz media, literatura, filmy, osoby z najbliższego otoczenia. Wiedza o obcym

kraju i jego mieszkańcach może mieć charakter stereotypowy i, tak jak każda inna zdobywana informacja, może pochodzić z osobistego doświadczenia, może być dostarczana poprzez tradycję rodzinną lub wyniesiona z systemu edukacyjnego (Bäcker 166). Należy zaznaczyć, że wiedza, rozumiana jako wszelkie informacje pozyskiwane z różnych źródeł, wpływa na emocje, postawy i kreowany obraz innego/obcego kraju oraz narodowości. Wiedza fragmentaryczna, pobieżna, niestaranna może przyczynić się do powstawania stereotypów (Błuszkowski 22-30). Jerzy Bartmiński podkreśla, że

stereotypy jako społecznie utrwalone wyobrażenia przedmiotu są formowane w pewnej ramie doświadczeniowej, należą do wiedzy społecznej, a jako utrwalone w języku są też dostępne poprzez język i teksty językowe. (263)

Dostosowując się do potrzeb niniejszego artykułu, warto zwrócić uwagę, że niżej opisane badanie zostało przeprowadzone wśród studentów, prezentujących szczególną grupę respondentów, tj. wśród osób posiadających wiedzę o kulturze rosyjskiej zdobytą m.in. w procesie kształcenia uniwersyteckiego.

W ramach edukacji akademickiej, zgodnie z Europejską Ramą Kwalifikacji, studenci powinni osiągnąć określone kierunkowe efekty uczenia się z poszczególnych przedmiotów w zakresie wiedzy, umiejętności i kompetencji, które są zapisane w programie studiów i sylabusach. Wiedza podawana na zajęciach, jak również pogłębiana samodzielnie, dotyczy wielu aspektów w kształceniu filologicznym: gramatyki, ortografii, fonetyki, stylistyki, komunikacji międzykulturowej, akwizycji języka, przekładu, literatury, szeroko rozumianej kultury i jest podstawą do rozwijania umiejętności i kompetencji, w tym m.in. interkulturowych na poszczególnych przedmiotach oraz osiągnięcia wysokiego poziomu znajomości języka obcego, a w konsekwencji do efektywnego porozumiewania się międzykulturowego (np. Mocarz-Kleindienst, „Kompetencja interkulturowa”; Orzechowska; Pawlak; Pstyga; Wójtowicz; Venslaviciute i in.; Wideł-Ignaszczak).

Nie podlega dziś dyskusji fakt, że język i kultura są ze sobą ściśle powiązane (np. Lévi-Strauss; Sapir; Whorf), co powinno mieć odzwierciedlenie w kształceniu językowym. Należy zgodzić się z Michaeliem Byramem (18), iż w procesie uczenia się języka przyswajamy kulturę danej społeczności, ponieważ język jest symbolem całości i równocześnie częścią całości. Kultura może być analizowana jako rezultat materialnej, intelektualnej i artystycznej pracy człowieka oraz jako sposób życia i współistnienia (Duszak 243-44). Weronika Wilczyńska (17) wyodrębniła dwa obszary działania kultury. Pierwszy dotyczy tego, co obserwowalne w danej kulturze, drugi natomiast zawiera to, co jest ukryte, niepostrzegalne, np. wartości, więź społeczna, oczekiwania, a zrozumienie

tego obszaru wymaga od osoby, która nie jest członkiem danej społeczności, odpowiedniej wiedzy i otwartości. Stanisław Ossowski wskazuje, że kultura obejmuje wartości, w których „przejawia się ludzka osobowość i które wymagają pewnych postaw emocjonalnych, a nie tylko dyspozycji intelektualnych lub mięśniowych” (179). Kultura może też być rozumiana jako system informacji i komunikacji (Fleischer 49; Mikułowski Pomorski 225). Waldemar Pfeiffer (157-59), odnosząc się do wiedzy kulturowej w obszarze glottodydaktyki, zaproponował stosowanie terminu „kulturoznawstwo obcojęzyczne” *sensu largo*, na który składają się cztery płaszczyzny informacji: realioznawstwo, krajoznawstwo, socjoznawstwo i kulturoznawstwo *sensu stricto*.

Jeżeli przyjrzymy się różnym definicjom kultury i ich elementom składowym, to okazuje się, że wiedza kulturowa jest obecna na większości przedmiotów realizowanych na studiach filologicznych, w tym m.in. na praktycznej nauce języka rosyjskiego, gramatyce, przekładzie, literaturze, historii i kulturze Rosji. Jolanta Greń-Kulesza zaznacza, że

aby odczytać i zrozumieć konkretne utwory literackie, trzeba poznać mechanizmy rządzące rosyjską rzeczywistością kulturową. Dlatego we współczesnej praktyce dydaktycznej zarówno wykładowca, jak i student powinni mieć możliwość zanurzenia się w szerokim kontekście, który uczyni bardziej zrozumiałymi nie tylko utwory literatury pięknej, ale i inne teksty, które studenci traktują jako źródło wiedzy o Rosji i rosyjskim człowieku (116).

Wiedza o innej kulturze jest niezbędna w rozwijaniu umiejętności translatorskich, a praktyka przekładu jest źródłem informacji o inności kulturowej. Maria Mocarz-Kleindienst zwraca uwagę, iż

inność kulturowa, chęć jej poznania, jest siłą sprawczą prowadzonej obecnie działalności przekładowej. Przekład rodzi się z potrzeby wzbogacenia wiedzy o Innym jako wyodrębnionej grupie społecznej z zespołem materialnych i duchowych reprezentacji kulturowych. („Antropologia kulturowa” 201)

Marzena Wawrzeń podkreśla, że

podczas nauczania języka obcego powinno się integrować naukę języka z rozwijaniem kompetencji międzykulturowej, która będzie uwzględniała poszerzenie wiedzy, umiejętności i postaw w zakresie rozpoznawania oraz używania zagadnień dotyczących kultury obiektywnej (jawnej) oraz subiektywnej (ukrytej). (193)

Podsumowując, wiedza o kulturze kraju, którego język jest poznawany w ramach kształcenia akademickiego, jest niezbędna nie tylko jako fundament

rozwoju umiejętności i kompetencji w ramach poszczególnych przedmiotów, ale w rezultacie również wpływa na kształtowanie kompetencji międzykulturowej, uznawanej obecnie za kluczową kompetencję XXI wieku (np. Biebricher i in.; Vega Toledo i Fernandez) i przygotowanie studenta do porozumiewania się międzykulturowego w sferze zawodowej i prywatnej. Jest ona zatem niezbędnym elementem pełnego rozwoju. W kształceniu akademickim student nie tylko zdobywa nową rzetelną wiedzę kulturową, ale pogłębia i poszerza już posiadaną, weryfikuje ją, porządkuje, wielokrotnie powtarza w różnych kontekstach i w ramach różnych przedmiotów, samodzielnie analizuje treści, które go szczególnie interesują. Przed badaniem założono zatem, że obraz szeroko rozumianej kultury rosyjskiej oraz odzwierciedlona w nim wiedza uniwersytecka będzie zawierała bogate i różnorodne skojarzenia.

2. METODOLOGIA BADANIA

W niniejszym badaniu zastosowano jeden z eksperymentów lingwistycznych (określany również jako test asocjacyjny), tj. metodę wolnych skojarzeń. Polegała ona na podaniu przez respondentów pierwszych słów lub wyrażeń, które przychodzą na myśl po przeczytaniu wyrazu-bodźca. Test asocjacyjny, jako narzędzie diagnostyczne, wykorzystywane w badaniach dotyczących przetwarzania informacji w umyśle człowieka, daje możliwość dotarcia do świata obrazów utrwalonych w jego świadomości językowej, która jest kształtowana za pomocą środków językowych i uzewnętrznia się poprzez słowa, wyrażenia, zdania, pola asocjacyjne (Gawarkiewicz i Rodziewicz 117). Narzędzie to pozwala określić poziom wiedzy respondentów na temat badanego obszaru, ustalić sposób odbierania i wartościowania otaczającego ich świata (Gawarkiewicz 118). W literaturze zaznacza się, że test skojarzeń językowych

daje wiele interesujących możliwości analizy wyników poprzez spojrzenie na język nie tylko jako na instrument przekazywania myśli, ale również jako na nośnik określonych cech, tradycji i wartości kulturowych. (Rodziewicz 66)

Celem badania było zdiagnozowanie obrazów funkcjonujących w świadomości młodych Hiszpanów na temat szeroko rozumianej kultury rosyjskiej. Na obrazy te składa się wiedza pozyskana z różnych źródeł, w tym w ramach kształcenia językowego na poziomie akademickim. W eksperymencie lingwistycznym wzięło udział 50 studentów studiujących język rosyjski na Uniwersytecie

Barcelońskim². W wyniku badania ogółem pozyskano 484 reakcje słowne na sześć bodźców: Rosja, Rosjanie, kultura rosyjska, gospodarka rosyjska, rosyjska polityka wewnętrzna i rosyjska polityka zagraniczna³, które respondenci zapisali w języku hiszpańskim. Każdy respondent mógł wymienić nieograniczoną liczbę skojarzeń.

3. WYNIKI BADANIA

Wyniki badania zostaną omówione z uwzględnieniem wyrazów bodźców, występujących w ankiecie.

a) Rosja

Na słowo-bodziec 'Rosja' uzyskano 111 asocjacji, a dwa najczęstsze skojarzenia to *zimno*⁴ (19,82%) oraz *duży kraj* (13,51%).

Wszystkie konotacje można przyporządkować do kilku grup. Największą stanowią asocjacje dotyczące klimatu (26,13%), którego głównymi charakterystykami są takie słowa jak *zimno*, *śnieg*, *zima*, *nieprzyjemny*. Rosja jest również postrzegana jako olbrzymi kraj (18,92%), imperium, obejmujące swoim zasięgiem część Europy oraz Azji (*duży kraj*, *potężny kraj*, *Eurazja*, *imperium*, *kraj europejski*). Odrębną grupę konotacji stanowią określenia (10,81%), które wskazują, że jest to wspaniały, oryginalny kraj z piękną przyrodą i charakterystyczną historią, niezależny w rozwoju, respektowany przez inne kraje, ale też terytorium słabo zaludnione i trudne do zarządzania (*z długą i znaczącą historią*, *piękna przyroda*, *cudowna*, *oryginalna*, *inna*, *szanowany kraj*, *słabo zaludniony*, *kraj, którym trudno zarządza się*). Dość duża grupa reakcji na omawiany bodziec odnosi się do zdecydowanie negatywnych skojarzeń (13,51%). Młodzi ludzie kojarzą Rosję z wojną, mafią, używkami (*wódka*, *narkotyki*), dyktaturą, brakiem praw, szczególnie kobiet, oraz krajem kontrastów, które przejawiają się m.in. w jednoczesnym rozwoju i uwstecznianiu się tego państwa. Nazwy miast i miejsc stanowiły 8,11% skojarzeń. Były to: *Moskwa*, *Sankt-Petersburg*, *Syberia*, *Plac Czerwony* oraz

² Badanie zostało przeprowadzone w ramach odbytego przez autorkę trzymiesięcznego stażu naukowego w Uniwersytecie Barcelońskim w terminie wrzesień-listopad 2019. Projekt finansowany w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Regionalna Inicjatywa Doskonałości” na lata 2019-2022 nr projektu 009/RID/2018/19 kwota finansowania 8 791 222,00 zł.

³ Bodźce takie zostały zaproponowane i wykorzystane w badaniu przeprowadzonym przez Romana Gawarkiewicza (2012) wśród Polaków, Rosjan i Niemców.

⁴ Kursywą zostały zapisane przetłumaczone na język polski odpowiedzi studentów.

Kreml. Nieco mniej asocjacji odnosiło się do historycznych i współczesnych postaci (7,21%), powszechnie znanych z działalności politycznej lub religijnej, a wśród nich wymieniani byli: *Putin, Stalin, Lenin* i *Rasputin*. Federacja Rosyjska kojarzona jest również z szeroko rozumianą kulturą (6,31%). Respondenci wymieniali takie konotacje, jak: *kultura, poezja, architektura, Tolstoj*. Asocjacje dotyczące typowych rosyjskich symboli językowych (*język rosyjski*), narodowych (*flaga rosyjska*), życia codziennego (*dacze, futrzane czapki*), kulinarnych (*zupy*) stanowiły 5,41% konotacji.

b) Rosjanie

Na słowo bodziec 'Rosjanie' wygenerowano 93 reakcje. Najczęściej występujące skojarzenia to: *zimni* (16,13%), *poważni* (6,77%), *pijący alkohol* (7,53%), *gościnni* (5,38%), *zamknięci* (5,38%).

Skojarzenia respondentów odnoszące się do Rosjan zaszerzować można do trzech grup. Dużą grupę stanowią reakcje pozytywne (38,71%) na wskazany bodziec. Wyniki badania pokazują, że młodzi Hiszpanie przypisują Rosjanom takie cechy, jak wspomniana wyżej gościnność, a także umiejętności interpersonalne, które obejmują takie wskazania jak *przyjemni, prości i szczerzy, zabawni*, a nawet *trochę zwariowani, ciepłi, przyjacielscy, dobrzy ludzie z dobrym sercem*. Inne asocjacje tej grupy wskazywały, że mieszkańcy Rosji są *wykształceni i pracowici, są zdyscyplinowanym i silnym narodem, który walczy o swoje prawa*; ludźmi, którzy mogą imponować, są *wspaniali i wyjątkowi*. Porównywalna liczba odpowiedzi skupiona była wokół neutralnych cech tej narodowości (39,78%), które jednak mogą być uznane przez hiszpańskich studentów jako negatywne, ponieważ utrudniające relacje międzyludzkie i wchodzenie w dobre kontakty z przedstawicielami innych narodowości. Hiszpańscy respondenci kojarzą zatem mieszkańców Federacji Rosyjskiej jako ludzi *zimnych, poważnych, skrytych, zdystansowanych, niewyrażających uczuć i niewzruszonych*. Obok skojarzeń ukierunkowanych na pozytywne i/lub neutralne cechy znalazły się również asocjacje (17,20%), które tworzą odrębną grupę cech o pejoratywnym znaczeniu. Są to reakcje związane z zachowaniami obyczajowymi Rosjan, jak *picie alkoholu, hulaszczy tryb życia i uprzedzenia*. W tym punkcie ankiety określani byli również jako *źli ludzie, despotyczni w kontaktach międzyludzkich*, których cechuje *homofobia* i *wąski światopogląd*.

c) Kultura rosyjska

Na bodziec 'kultura rosyjska' odnotowano 95 reakcji werbalnych, wśród których najczęściej występujące asocjacje to: *literatura* (9,47%), *bogata* (9,47%) i *wódka* (7,37%).

Wszystkie reakcje można przyporządkować do kilku grup. Atrybutami kultury rosyjskiej (33,68%), zdaniem ankietowanych osób, są dzieła literackie i ich przedstawiciele (*literatura, Tolstoj, Dostojewski, Czechow, Puszkina, Achmatowa, Dowłatow*), muzyka i teatr (*balet, teatr, konserwatorium*), architektura, miejsca turystyczne (*Moskwa, Plac Czerwony, architektura*), pomniki upamiętniające osoby lub zdarzenia historyczne, a także malarstwo (*obrazy, Kandinsky*). Do tego zbioru zostały zaliczone również takie pojedyncze słowa, jak: *sztuka, nauka, awangarda, szachy*. Druga grupa skojarzeń (30,53%), z jednej strony odnosi się do określeń ukazujących piękno, bogactwo, niezwykłość kultury rosyjskiej (*różnorodna, hipnotyzująca, bogata, interesująca, piękna, wspaniała, wielka*), a z drugiej strony podkreślających takie jej cechy, jak: *zniewolona, seksistowska, czy słabo znana*. Trzecia grupa konotacji (18,94%) wskazuje na jej ludowy i tradycyjny charakter, ściśle powiązany z muzyką i religią (*tańce, karnawałowe zabawy, muzyka narodowa, tradycyjna, matrioszki, bałatajka, Kalinka, prawosławie, świątynie*). Wśród reakcji językowych znalazła się również grupa asocjacji (11,58%) związanych z kuchnią rosyjską i obyczajami kulinarnymi (*wódka, zupy, barszcz, słodkości, kuchnia*).

d) Gospodarka

Spośród wszystkich 60 skojarzeń zanotowanych przy słowie bodźcu 'gospodarka', najczęściej występujące słowa to: *bieda* (8,33%) i *dobra* (8,33%).

Odnotowane przez hiszpańskich studentów asocjacje można zaklasyfikować do kilku grup. Największa grupa skojarzeń (40%) rysuje obraz gospodarki biednej, nieumiejtnie kierowanej, opartej na ideologii komunistycznej (*ubóstwo, nierówność, zła, źle zarządzana, niesprawiedliwa, komunizm*) oraz gospodarki bezprawia (11,67%), bazującej na nieuczciwych działaniach (*kradzież, korupcja, oszustwo, łapówki*). Oddzielną grupę konotacji stanowią pozytywne reakcje werbalne na omawiany bodziec (31,67%). Studenci w tym punkcie ankiety pisali: *dobra, stabilna, potężna, rozwija się, kapitalizm, otwarta na handel*. Dodatkowo 11,67% skojarzeń to asocjacje z surowcami energetycznymi (*ropa naftowa, gaz, surowce*).

e) Polityka wewnętrzna

Wśród 66 zapisanych reakcji werbalnych na bodziec 'polityka wewnętrzna' najczęstsze to: *Putin* (7,58%), *korupcja* (7,58%), *autorytaryzm* (7,58%).

Aż 80,30% reakcji językowych to konotacje ukazujące wewnętrzną politykę Rosji w negatywnym świetle. Pojawiły się tu określenia (28,79%) wskazujące na arbitralną, niedemokratyczną formę rządów (*autorytaryzm, dyktatura, centralizacja, tyrania, militaryzacja, komunizm*) oraz ukazujące stosunek

władzy do różnych jednostek (21,21%), nacechowany uprzedzeniami, nietolerancją, brakiem poszanowania odmiennego zdania na temat podejmowanych przez rząd decyzji, prześladowaniem obywateli (*homofobia, mało swobody, przeciwko prawom człowieka, podejrzliwa, nietolerancyjna, nacjonalistyczna, prześladowanie opozycji, represje*). Pozostałe negatywne asocjacje (30,30%) wskazują, że polityka wewnętrzna Rosji oparta jest, między innymi, na korupcji, manipulacji, agresji, jest konserwatywna, radykalna, niestabilna (*korupcja, konserwatywna, złożona, manipulacja, agresywna, straszna, niestabilna, ekstremistyczna, pełna konfliktów*). Omawiany bodziec kojarzy się respondentom z konkretnymi przedstawicielami władzy (9,09%) – *Putinem* oraz *posłami*. Jedynie cztery reakcje językowe, a wśród nich takie, jak *efektywna, stabilna, bezpieczna, chroni swoich obywateli*, wpisują się w niewielką grupę pozytywnych skojarzeń.

f) Polityka zagraniczna

Na słowo-bodziec ‘polityka zagraniczna’ uzyskano 59 skojarzeń, a najczęściej występujące reakcje to: *agresywna* (11,86%) i *konflikty* (8,47%).

Zebrane reakcje językowe pokazują, że rosyjska polityka zagraniczna kojarzona jest z zdecydowanie negatywnymi (67,80%) działaniami władz, jest pełna nieustających konfliktów, agresji i uprzedzeń (*zastraszanie, agresywna, twarda, wojna, uprzedzenia, ZSRR, Gruzja, Ukraina, Krym, konflikty, militaryzacja, totalitarna, obłudna, ekstremalna, USA (konfrontacja), imperializm, niebezpieczna, szpiedzy*). Odrębną grupę stanowią reakcje (20,03%), które nieco zmiękczały powyższy obraz i ukierunkowane są na nieco bardziej pozytywny wizerunek (*wpływowa, rozwinięta, potężna, niezależna, interesy, eksport, próba kreowania pozytywnego wizerunku, powinna być częścią UE*).

KONKLUZJE

Analiza sieci skojarzeń pokazuje, że obraz Rosji i kultury rosyjskiej jest uzależniony od bodźca, na który mieli zareagować respondenci. W odpowiedziach Hiszpanów nie zaobserwowano zdecydowanie pozytywnego obrazu w odniesieniu do poszczególnych bodźców. Konotacje dotyczące Rosji jako kraju to asocjacje neutralne (dominujące) i pozytywne, a wśród nich zostały wyodrębnione grupy skojarzeń odnoszące się do wielkości, klimatu, położenia geograficznego, miast i miejsc, postaci, kultury wysokiej oraz pięknej przyrody i oryginalności tego państwa. Niewielka jest liczba negatywnych skojarzeń.

Trudno jest określić, jaki obraz Rosjan rysuje się w świadomości hiszpańskich studentów, ponieważ porównywalną liczbę konotacji można zakwalifikować jako pozytywne i neutralne, przy czym te ostatnie mogą być odbierane przez mieszkańców Hiszpanii jako pejoratywne. Najmniej pojawiło się tu asocjacji o charakterze zdecydowanie negatywnym. Neutralny (dominujący) i pozytywny obraz kultury rosyjskiej odzwierciedla się w elementach wchodzących w skład kulturoznawstwa *sensu stricto*, kultury popularnej, ludowej oraz odnoszących się do asocjacji związanych z kuchnią rosyjską. Pozytywna deskrypcja kultury rosyjskiej ukazana jest w takich asocjacjach wartościująco-oceniających, jak: piękna, interesująca, wspaniała itp. Respondenci opisują gospodarkę rosyjską częściej krytycznie, jako biedną, źle zarządzaną niż pozytywnie lub neutralnie, czyli jako stabilną, opartą na surowcach energetycznych. Natomiast zdecydowanie negatywny obraz rysuje się w odniesieniu do polityki wewnętrznej oraz zagranicznej, które postrzegane są przez pryzmat działania władzy, określane, między innymi, jako zachowania niedemokratyczne, agresywne, skorumpowane.

Biorąc pod uwagę wszystkie skojarzenia zapisane przez hiszpańskich studentów, można stwierdzić, że jedynie wiedza stereotypowa i niewykraczająca poza informacje przekazywane przez środki masowego przekazu została utrwalona w pamięci trwałej studentów Uniwersytetu Barcelońskiego. W wygenerowanych asocjacjach można odnaleźć ślady posiadanej wiedzy tak z zakresu kulturoznawstwa *sensu largo*, jak i kulturoznawstwa *sensu stricto*. Respondenci wymieniają zaledwie kilka powszechnie znanych miast i miejsc, cztery postacie z obszaru polityki i religii, sześciu sztandarowych przedstawicieli literatury rosyjskiej, jednego malarza. Natomiast nie pojawiły się ani tytuły dzieł literackich, ani tytuły obrazów. W pamięci studentów utrwaliły się pojedyncze typowe rosyjskie symbole ludowe, nazwa tradycyjnej zupy rosyjskiej, atrybuty związane z życiem codziennym Rosjan. Niewielka liczba odpowiedzi studentów świadczy również o ich znajomości położenia geograficznego Rosji oraz orientacji w ogólnie znanej bieżącej sytuacji społeczno-politycznej.

Nie można konstatować, że zarejestrowany w świadomości językowej hiszpańskich studentów portret szeroko rozumianej Rosji jest nieprawdziwy, ale na pewno jest stereotypowy. Dowodzi to, jak silnie zakorzenione są stereotypy i jak trudno jest je modyfikować za pomocą rzetelnej wiedzy akademickiej, mimo że istnieje powszechne przekonanie, iż te trwałe obrazy w głowie powstają w wyniku pobieżnego i niestarannego procesu poznawczego (Błuszkowski 24).

Poznanie stereotypów, odkrywanie obrazów krajów i ich mieszkańców funkcjonujących w językowej świadomości narodów ma ważne znaczenie

praktyczne, ponieważ „w oparciu o stereotypy budujemy nasze relacje z innymi ludźmi, nadajemy znaczenie ich zachowaniom, formułujemy pod ich adresem określone oczekiwania, oceny, opinie i kształtujemy nasze własne zachowania wobec nich. Na ich podstawie podejmujemy decyzje, komu można ufać, z kim można, z kim należy i na jakich zasadach współdziałać” (Łukaszyński 154).

BIBLIOGRAFIA

- Azimow, Elchan i Anatolij Szczukin. *Slovar' metodicheskikh terminov*, Zlatoust, 1999 [Азимов Элхан и Анатолій, Щукін, *Словарь методических терминов*, Златоуст, 1999].
- Bartmiński, Jerzy. *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*. Wydawnictwo UMCS, 2009.
- Bäcker, Roman. „Determinanty i struktury rosyjskich stereotypów kulturowych wobec Polski i Polaków”. *Polacy i Rosjanie. Przewyciężane uprzedzeń*, red. Andrzej de Lazari i Tatiana Rongińska, Wydawnictwo Ibidem, 2006, ss. 163-75.
- Biebricher, Christine, i in. „Navigating Intercultural Language Teaching in New Zealand Classroom”. *Cambridge Journal of Education*, t. 49, nr 5, 2019, pp. 604-21.
- Błuszkowski, Jan. *Stereotypy narodowe w świadomości Polaków*. Dom Wydawniczy „Elipsa”, 2003.
- Byram, Michael. „Teaching Culture and Language Towards an Integrated Model”. *Mediating Language and Cultures: Towards an Intercultural Theory of Foreign Language Education*, red. Dieter Buttjes i Michael Byram, Multilingual Matters, 1991, ss. 17-30.
- Chlewiński, Zdzisław. *Umysł – dynamiczna organizacja pojęć*. Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999.
- Ciepiela, Kamila. „Refleksja nad działaniem a tożsamość społeczna nauczyciela we wspólnocie praktyków”. *Neofilolog*, t. 43/1, 2014, ss. 111-24.
- Díaz-Corralejo, Joaquín. „Evolución del francés: lengua extranjera en España”. *CEE Participación Educativa*, nr 16, 2011, ss. 122-32.
- Duszak, Anna. *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*. Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998.
- Dźwierżyńska, Ewa. „Psychologiczne czynniki warunkujące możliwość intensyfikacji przyswajania obcojęzycznej leksyki w procesie kształtowania kompetencji komunikacyjnej”. *Linguodidactica*, nr 20, 2016, ss. 51-61.
- Figarski, Władysław. *Proces glottodydaktyczny w szkole*. Wydawnictwo UW, 2003.
- Fleischer, Michael. *Teoria kultury i komunikacji. Systemowe i ewolucyjne podstawy*. Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, 2002.
- Gawarkiewicz, Roman. *Komunikacja międzykulturowa a stereotypy. Polacy – Niemcy – Rosjanie*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2012.
- Gawarkiewicz, Roman, i Barbara, Rodziewicz. „Skojarzenia słowne w kontekście badań etnolingwistycznych. O potrzebie realizacji projektu Polsko-niemiecko-rosyjskiego słownika asocjacyjnego”. *Studia Językoznawcze*, t. 19, 2020, ss. 115-29.
- Greń-Kulesza, Jolanta. „Wiedza o kulturze kluczem do rozumienia i interpretacji tekstu literackiego we współczesnej praktyce dydaktycznej”. *Roczniki Humanistyczne*, t. 64, z. 7, 2016, ss. 109-21.
- Lévi-Strauss, Claude. *Antropologia strukturalna*. Przeł. K. Pomian, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1970.

- Łukaszyński, Janusz. „Studencki stereotyp Polaka”. *Polskie stereotypy i uprzedzenia*, red. Jerzy Jarco i Grażyna Dolińska, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, 2002, ss. 147-60.
- Mikułowski Pomorski, Jerzy. *Jak narody porozumiewają się między sobą w komunikacji międzykulturowej i komunikowaniu medialnym*. Universitas, 2006.
- Moczar-Kleindienst, Maria. „Antropologia kulturowa w badaniach przekładoznawczych”. *Roczniki Humanistyczne*, t. 62, z. 7, 2014, ss. 197-205.
- Moczar-Kleindienst, Maria. „Kompetencja interkulturowa w dydaktyce przekładu”. *Roczniki Humanistyczne*, t. 62, z. 10, 2014, ss. 127-37.
- Muñoz Zayas, Rafael. „El aprendizaje de lenguas extranjeras en España”. *eXtoikos*, t. 9, 2013, ss. 63-68, /dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4690854. Dostęp 03.05.2021.
- Orzechowska, Joanna. „Элементы культуры в пособии *А знаете ли вы Россию?*” [„Elementy kultury w posobii *А знаєте ли вы Росію?*”]. *Roczniki Humanistyczne*, t. 64, z. 10, 2016, ss. 27-35.
- Ossowski, Stanisław. *Z zagadnień psychologii społecznej*. Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000.
- Pawlak, Mirosław. „Wiedza językowa a kształcenie nauczycieli języków obcych – dylematy i wyzwania”. *Wiedza o języku w kształceniu filologicznym*, red. Agata Rozumko i Elżbieta Awramiuk, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2018, ss. 29-46.
- Pfeiffer, Waldemar. *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*. WARGOS, 2001.
- Pstyga, Alicja. „Kompetencja komunikacyjna i motywacja kulturowa jednostek tekstowych z perspektywy glottodydaktyki”. *Roczniki Humanistyczne*, t. 64, z. 10, 2016, ss. 83-95.
- Rodziewicz, Barbara. „Konceptualizacja pojęć *здоровье* i *здоровье* jako wartości w świetle badań empirycznych (ujęcie psycholingwistyczne)”. *Roczniki Humanistyczne*, t. 67, z. 7, 2019, ss. 63-77.
- Sapir, Edward. *Kultura, język, osobowość*. Przeł. B. Stanosz, R. Zimand, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1978.
- Vega Toledo, Gloria M., i Maria G. Fernandez. „Referentes culturales en la enseñanza de español como lengua extranjera (ELE) en Chile”. *Revista Iberoamericana de Educacion*, t. 82, nr 2, 2020, ss. 107-30, /rieoei.org/RIE/article/view/3566/4080. Dostęp 02.05.2021.
- Venslaviciute, Laurita, i in. „Foreign Language Learning Through Cultural Awareness: Assignments of Culture Specific Items’ Translation in Audiovisual Mode”. *ICERI2017 Proceedings*, red. Luis Chova, Augustin Martinez i Ignacio Torres, IATED Academy, 2017, ss. 3254-61.
- Villacañas de Castro, Luis S. „Panorama de la enseñanza de lenguas extranjeras en la España moderna”. *Escoles i Mestres. Dos siglos de historia y memoria en Valencia*, red. Barberá Marco, Óscar i Alejandro Mayordomo Pérez, Universitat de València, 2017, ss. 382-401, file:///C:/Users/Ideapad/AppData/Local/Temp/CaptuloVillacaasrevisado.pdf. Dostęp 12.04.2021.
- Wawrzeń, Marzena. „Kultura jawna (obiektywna) i ukryta (subiektywna) w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Zadanie jako narzędzie rozwijania międzykulturowej kompetencji komunikacyjnej”. *Roczniki Humanistyczne*, t. 66, z. 10, 2018, ss. 191-99.
- Whorf, Benjamin L. *Język, myśl, rzeczywistość*. Przeł. T. Hołówka, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1982.
- Widel-Ignaszczak, Małgorzata. „Obszary wiedzy specjalistycznej i socjokulturowej w nauczaniu rosyjskiej komunikacji biznesowej”. *Roczniki Humanistyczne*, t. 63, z. 10, 2015, ss. 163-72.
- Wilczyńska, Weronika. „Czego potrzeba w udanej komunikacji interkulturowej?” *Dydaktyka języków obcych a kompetencja kulturowa i komunikacja interkulturowa*, red. Maciej Mackiewicz, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, 2005, ss. 15-26.
- Wójtowicz, Beata. „Elementy kulturowe w nauczaniu języków afrykańskich”. *Roczniki Humanistyczne*, t. 64, z. 10, ss. 97-113.

Komisja Europejska. ec.europa.eu/education/policies/multilingualism/about-multilingualism-policy_pl. Dostęp 20.06.2021.

Ministerio de Educación Formación Profesional. [www.educacionyfp.gob.es/dam/jcr: b921d3a6-a17a-483e-bd5b-9d80fba13756/nota-18-19.pdf](https://www.educacionyfp.gob.es/dam/jcr:b921d3a6-a17a-483e-bd5b-9d80fba13756/nota-18-19.pdf). Dostęp 20.06.2021.

OBRAZ ROSJI W JĘZYKOWEJ ŚWIADOMOŚCI HISZPAŃSKICH STUDENTÓW

Streszczenie

W artykule przedstawiono wyniki z eksperymentu asocjacyjnego, w którym wzięło udział 50 hiszpańskich studentów uczących się języka rosyjskiego na Uniwersytecie Barcelońskim. Celem badania było zdiagnozowanie obrazów funkcjonujących w ich świadomości językowej na temat szeroko rozumianej kultury rosyjskiej. Zgromadzono materiał językowy w postaci 484 swobodnych werbalnych reakcji na zawarte w ankiecie bodźce (Rosja, Rosjanie, kultura rosyjska, gospodarka, zagraniczna i wewnętrzna polityka Rosji). Wyniki badania pokazały, że obraz Rosji oraz wiedzę o kulturze rosyjskiej można określić jako stereotypowe i nie wykraczają poza informacje przekazywane przez środki masowego przekazu.

Słowa kluczowe: wiedza; stereotypy; język i kultura rosyjska; hiszpańscy studenci; eksperyment asocjacyjny.

THE IMAGE OF RUSSIA IN THE LANGUAGE AWARENESS OF SPANISH STUDENTS

Summary

This paper presents results from an associative experiment involving 50 Spanish students studying Russian at the University of Barcelona. The aim of the survey was to diagnose images that function in their linguistic awareness about Russian culture in the broadest sense. Linguistic material was collected in the form of 484 free verbal responses to the stimuli included in the questionnaire (Russia, Russians, Russian culture, economy, foreign and domestic policy of Russia). The results of the study showed that the image of Russia and knowledge about Russian culture can be described as stereotypical and do not go beyond the information provided by the mass media.

Keywords: knowledge; stereotypes; Russian language and culture; Spanish students; association experiment.